

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาการบรรลุธรรมแบบฉับพลันของพระพุทธรูปสาสนานิภายเซน สำนักกรินไซ

ผู้วิจัย : นายมานะ จันทนยิ่งยง

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธรูปสาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระครูประวิตรวรานุกูต, ดร., พธ.บ. (ศาสนา), M.A. (Philosophy),
M.Phil. (Philosophy), Ph.D. (Pali & Buddhism)

: พระวิสุทธิ จิตวิสุทธิ, ดร., พธ.บ. (จริยศึกษา), พธ.ม. (พระพุทธรูปสาสนา),
Ph.D. (Philosophy)

วันสำเร็จการศึกษา : ๑๔ สิงหาคม ๒๕๕๙

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของพระพุทธรูปสาสนานิภายเซน สำนักกรินไซ และการบรรลุธรรมของพระพุทธรูปสาสนานิภายเซน โดยเฉพาะการบรรลุธรรมของสำนักกรินไซที่เรียกกันว่า การบรรลุธรรมแบบฉับพลัน (Sudden Enlightenment) หรือ ซาโตริแบบฉับพลัน

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า พระพุทธรูปสาสนานิภายเซน สำนักกรินไซ หรือที่นิยมเรียกกันว่ารินไซเซน (Rinzai Zen) เริ่มต้นพัฒนาขึ้นอย่างชัดเจนหลังจากที่พระโพธิธรรม (ตั๊กม้อ) จาริกไปยังประเทศจีน ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๐ ซึ่งขณะนั้นพระพุทธรูปสาสนาหายานได้แพร่หลายอยู่แล้วในประเทศจีน เกาหลี และญี่ปุ่น ซึ่งนักปราชญ์ นักศึกษา และข้าราชการ กำลังฝึกฝนการท่องการแปลพระสูตร และพระไตรปิฎกเป็นหลัก แต่แนวการเผยแผ่ธรรมของพระโพธิธรรม กับตรงกันข้ามคือเน้นปฏิบัติกรรมฐาน มากกว่าการท่องสวดมนตร์ หรือการอ่านพระไตรปิฎก ภายหลังเมื่อมีศิษย์และผู้ศรัทธาจำนวนมาก จึงได้ขนานนามแนวการสอนของท่านโพธิธรรมว่า ลัทธิฉาน (Chan) และนับว่าท่านเป็นพระสังฆปริณายกองค์ที่ ๑ ของลัทธิฉาน โดยมีการสืบทอดตำแหน่งต่อเนื่องกันถึง ๖ รุ่น ต่อมาในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ท่านเออิไซซึ่งเป็นพระชาวญี่ปุ่น (Eisai พ.ศ. ๑๖๘๔-๑๗๕๘) ได้จาริกไปศึกษาลัทธิฉานในประเทศจีน และกลับมาก่อตั้ง สำนัก “รินไซเซน” (Rinzai Zen) ขึ้นในประเทศญี่ปุ่นในปี พ.ศ. ๑๗๓๔ สำนักกรินไซเซนเป็นสำนักที่มีบทบาทสำคัญในการประยุกต์เซนเข้ากับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวญี่ปุ่น ทั้งในด้านการต่อสู้ การดื่มชา การจัดดอกไม้ และการจัดสวน มาจนถึงทุกวันนี้

วิธีการฝึกปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรมของพระพุทธรูปสาสนานิภายเซน นับตั้งแต่พระสังฆปริณายกองค์ที่ ๑ ตามสายจีน คือพระโพธิธรรม (ตั๊กม้อ) จาริกไปยังประเทศจีนจนในปัจจุบันได้สืบทอดพัฒนาต่อมาจนเป็นที่รู้จักกันในนาม สำนักโซโตเซน (Soto Zen) เน้นที่การนั่งสมาธิ หรือที่รู้จักกัน

ในปัจจุบันว่าซาเซน (Zazen) เป็นหลัก อย่างไรก็ดี อาจารย์เซนรุ่นหลัง ๆ ได้ผนวกการใช้โกอาน (Koan) เข้าเป็นส่วนหนึ่งของการฝึกอบรมด้วยแต่ยังคงเน้นการทำซาเซนเช่นเดิม

ส่วนรินไซเซน ซึ่งแยกตัวออกมาอย่างชัดเจนในสมัยท่านฮุ่ยเน้ง (หรือเว่ยหลาง) โดยต่อมา ศิษย์ของท่านคือท่านฮวงโป (Huang Po) นับได้ว่าเป็นผู้คิดค้นวิธีการกระตุ้นจิตเดิมแท้ ด้วยวิธีใช้โกอาน รวมถึงวิธีที่ดูออกจะรุนแรงเช่น ตวาด หรือตบตี โดยมีวัตถุประสงค์ให้ผู้อบรมฝึกฝนไม่ยึดติดและไม่ปรุงแต่งต่อสรรพสิ่ง มีสติรู้เท่าทันปัจจุบันขณะ อย่างไรก็ตามอาจกล่าวได้ว่า สำนักรินไซเซนแทบจะไม่มีข้อกำหนดวิธีการปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรมเป็นขั้นเป็นตอนอย่างชัดเจน ทั้งนี้มาจากพื้นฐานความเชื่อว่า ซาโตริอันมีลักษณะฉับพลันสามารถเกิดขึ้นได้ทุกขณะไม่ว่าจะทำอะไรอยู่ อย่างไรก็ดี วิธีการที่เป็นที่นิยมฝึกปฏิบัติก็คือการทำซาเซน (Zazen) เช่นเดียวกัน หรือการนั่งขัดสมาธิเพื่อรวมจิตใจให้แน่วหนึ่ง การจดจ่อถอดปริศนาธรรมโกอาน (Koan) และการโต้ตอบธรรมโดยไม่ผ่านการคิดพิจารณาอย่างทันทีที่เรียกว่า มอนโด (Mondo) โดยระดับการเข้าถึงซาโตริสามารถแบ่งได้ ๕ ระดับ เรียกว่า โกอิ (Go-I) โดย ๓ ระดับแรกเป็นภาวะตระหนักรู้ (Noetic) และ ๒ ระดับหลัง เป็นภาวะทางอารมณ์ (Affective) หรือ เป็นภาวะทางจิต (Conotive) โกอินี้เป็นแนวทางที่ใช้ร่วมกันทั้งสำนักรินไซเซน และสำนักโซโตเซน

Thesis Title : A Study of a Sudden Satori of Rinzai Zen Buddhism

Researcher : Mr. Mana Janatanayingyong

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Ven. Dr. Phrakrupavitvaranuyut

B.A. (Buddhism), M.A. (Philosophy), M.Phil. (Philosophy),

Ph.D. (Pali & Buddhism)

: Ven. Dr. PhraWisit Thitavisiddho, B.A. (Ethical Education),

M.A. (Buddhist Studies), Ph.D. (Philosophy)

Date of Graduation : August 14, 2016

Abstract

The main purposes of this thesis are to study the development of Rinzai Zen Buddhism as well as to study practices for enlightenment of Zen Buddhism, especially Sudden enlightenment (Sudden Satori) of Zen Sect, Rinzai School.

The results from this research find that Rinzai Zen Buddhism development emerged when Bodhidharma made a pilgrime to China in the 10th of B.E. During that period, the Mahayana Buddhism was already proliferated in China, Korea and Japan. Philosophers, students and governors concentrated on translating Tripitaka and Sutras. They try to keep them in mind. Dharma dissemination of Bodhidharma is contrary; It focuses on meditation practices rather than chanting or reading Tripitaka. Later on when Bodhidharma had a large number of students and followers, they named this practice as “Chan Buddhism”. Bodhidharma then become the first Patriarch of Chan Buddhism. The Chan Sect has been continuously disseminated for 6 generations in China.

A Japanese monk named Eisai (1684-1785 B.E.), wandered into China to Study Chan Buddhism. He, later returned to Japan and founded Rinzai Zen School in 1734 B.E. Rinzai Zen is a high influential institute for applying Zen to the Japanese way of life and culture. These influences include martial arts, tea drinking ceremony, flower arrangement arts (Ikebana), Zen gardening etc., which are still prevalent today.

The main method for enlightenment of Zen Buddhism; starting from the 1st Patriarch – Bodhidharma until present day of “Soto Zen”; has been the intensive meditation which is now widely known as “Zazen”. Although later Soto Zen Masters add Koan as part of their practices, Zazen is still the major method.

Rinzai Zen has clearly made their practices distinctive from original practices since Hui Neng period. Later on, one of his disciple named Huang Po invented mind-shattering techniques in order to deliberately instigate psychic turmoil e.g. hitting, shouting. These techniques are designed mainly to make practitioners get into their own inner-self natures as well as to focus their ‘consciousness of the present moment’ and to ultimately avoid both attachment (Upadana) and mental formation (Sankhara). Rinzai Zen believes that the Satori has a sudden characteristic and can happen at anytime and within any activity. No one can reassure what are steps necessary in order to attain Satori, however, the most popular practices are:- Zazen – Japanese seated meditation (same as Soto Zen), Koan – a story dialogue to provoke the inner insight, and Mondo – sudden dharma questions and answers.

There are 5 levels of Satori, the first 3 levels are noetic states and the last 2 levels are affective state or conative state. These are guidelines for both Rinzai Zen and Soto Zen.

กิตติกรรมประกาศ

ขอกราบขอบพระคุณหลวงพ่อกุเมธ (ปาน) สุเมโธ ที่ได้ชักชวน และผลักดันให้ข้าพเจ้าได้เข้ามาศึกษาหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ (สวนดอก) ซึ่งทำให้ข้าพเจ้าได้รับความรู้เพิ่มเติมอย่างคาดไม่ถึง และได้พบกับกัลยาณมิตรทั้งที่เป็นพระภิกษุและฆราวาส ตลอดจนครูอาจารย์ที่ช่วยอธิบาย ชี้แจง บรรยายธรรมต่างๆ ให้ข้าพเจ้าได้เข้าใจแจ่มแจ้งมากขึ้น และเป็นความรู้พื้นฐานที่ข้าพเจ้าสามารถนำมาใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดีเพราะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์เป็นอย่างสูง จากประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระครูประวิตรวรานุยุต, ดร. ที่เมตตาช่วยเหลือด้านวิชาการ ให้ยืมหนังสือและตำรา คอยปลุกเร้าให้กำลังใจ คอยตรวจทานแก้ไข ชี้แนะ จนงานวิจัยนี้สำเร็จลงได้ นอกจากนี้ข้าพเจ้าขอกราบขอบพระคุณ คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ศูนย์บัณฑิตศึกษา และกัลยาณมิตรเพื่อนร่วมชั้นทุกท่านที่ได้คอยให้คำแนะนำ ข้อคิด ตลอดจนขั้นตอนในการทำวิจัยด้วยดีเสมอมา

คุณประโยชน์ และคุณงามความดีใด ๆ อันเป็นกุศลที่เกิดจากการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ ขอ น้อมอุทิศให้กับคุณพ่อ คุณแม่ ตลอดจนครูอาจารย์ พี่น้อง และกัลยาณมิตรของข้าพเจ้าทุกท่าน

นายมานะ จันทนียังยง

๑๔ สิงหาคม ๒๕๕๙

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(ก)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(ค)
กิตติกรรมประกาศ	(จ)
สารบัญ	(ฉ)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(ณ)
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๕
๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับ	๑๖
บทที่ ๒ กำเนิดและพัฒนาการของพระพุทธศาสนานิกายเซนสำนักรินไซ	๑๗
๒.๑ กำเนิดพระพุทธศาสนาмаหายาน	๑๗
๒.๒ พัฒนาการของพระพุทธศาสนาในญี่ปุ่นโดยสังเขป	๑๙
๒.๒.๑ ญี่ปุ่นยุคเก่า (Classical Japan)	๑๙
๒.๒.๒ ญี่ปุ่นยุคกลาง หรือยุคศักดินา (Medieval or Feudal Japan)	๒๑
๒.๒.๓ ญี่ปุ่นยุคใหม่ (Modern Japan)	๒๒
๒.๓ พัฒนาการของพระพุทธศาสนานิกายเซน ในญี่ปุ่น	๒๓
๒.๓.๑ คำสอนหลัก	๒๘
๒.๓.๒ นิกายย่อยในพระพุทธศาสนานิกายเซน	๓๒
๒.๔ กำเนิดและพัฒนาการของพระพุทธศาสนานิกายเซน สำนักรินไซ	๓๕
๒.๔.๑ องค์ประกอบและความโดดเด่นของสำนักรินไซ	๓๘
๒.๔.๒ พระสูตรและคัมภีร์สำคัญ	๔๑
๒.๔.๓ อุদ্มคติ ๓ ประการ	๕๖

ก) มหาปัญญา	๕๖
ข) มหากรุณา	๕๗
ค) มหาอุपाय	๕๗
๒.๕ แนวคิดในการบรรลุธรรมแบบฉับพลันของรินไซเซน	๕๙
๒.๕.๑ แนวคิดเรื่องซาโตริ (Satori)	๕๙
๒.๕.๒ แนวคิดเรื่องพุทธภาวะ (Buddhahood)	๖๒
๒.๕.๓ แนวคิดเรื่องจิตเดิมแท้ (Essence of Mind)	๖๔
๒.๕.๔ แนวคิดเรื่องจิตหนึ่ง (One Mind)	๖๕
๒.๕.๕ แนวคิดเรื่องตถตา (tathatā)	๖๗
บทที่ ๓ การบรรลุธรรมในพระพุทธรูปศาสนิกายเซน	๗๑
๓.๑ การบรรลุธรรมในพระพุทธรูปศาสนิกายเซน สำนักกุยกยง	๗๒
๓.๒ การบรรลุธรรมในพระพุทธรูปศาสนิกายเซน สำนักยุนเมิน	๗๔
๓.๓ การบรรลุธรรมในพระพุทธรูปศาสนิกายเซน สำนักฟาเยน	๗๗
๓.๔ การบรรลุธรรมในพระพุทธรูปศาสนิกายเซน สำนักโซโตะ	๗๙
๓.๕ การบรรลุธรรมในพระพุทธรูปศาสนิกายเซน สำนักรินไซ	๘๒
๓.๕.๑ วิธีปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรม	๘๔
๓.๕.๑.๑ ซาเซน	๘๔
๓.๕.๑.๒ โกอาน	๘๗
๓.๕.๑.๓ มอนโด	๘๙
๓.๕.๑.๔ วิธีการเพื่อบรรลุธรรมแบบอื่น ๆ	๙๑
๓.๕.๒ ระดับการบรรลุธรรมโกอิ (Tozan's 5 Ranks or Go-I)	๙๓
๓.๕.๒.๑ โชจูเฮ็น (Sho chu hen)	๙๕
๓.๕.๒.๒ เฮ็นจูโช (Hen chu sho)	๙๖
๓.๕.๒.๓ โชจูไร (Shin chu rai)	๙๖
๓.๕.๒.๔ เค็นจูชิ (Ken chu shi)	๙๗
๓.๕.๒.๕ เค็นจูโต (Ken chu to)	๙๘
๓.๕.๓ ตัวอย่างการบรรลุซาโตริ	๙๙

บทที่ ๔ ศึกษาวิเคราะห์การบรรลุธรรมแบบฉับพลันของพระพุทธานิกายเซน

สำนักกรินไฮเซน

๑๐๕

๔.๑ ลักษณะการบรรลุธรรมแบบฉับพลัน

๑๐๕

๔.๒ วิธีปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรม

๑๐๙

๔.๓ คุณสมบัติของผู้บรรลุธรรม

๑๑๕

๔.๔ ลำดับขั้นและลักษณะเฉพาะของแต่ละระดับของการบรรลุธรรม

๑๑๘

๔.๕ ตัวชี้วัดการบรรลุธรรม

๑๒๑

บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๑๒๕

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๑๒๕

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๑๒๗

บรรณานุกรม

๑๒๘

ภาคผนวก

๑๓๖

ประวัติผู้วิจัย

๑๔๐

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อชื่อคัมภีร์ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๒๕ โดยเรียงลำดับตามคัมภีร์ดังนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จุ.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ป.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	ปริวารวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย	มูลปณณาสก	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณณาสก	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย	อุपरูปปณณาสก	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.นิ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย	นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ข.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย	ขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ส.สพ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย	สพยตนวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	เอกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทุก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ฉก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	ฉกนิบาต	(ภาษาไทย)

(ญ)

อง.สตตก.	(ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก.	(ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	(ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.เอกาทสก.	(ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย	เอกาทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ.	(ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.	(ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย	อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
ขุ.เถร.	(ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย	เถรคาถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ม.	(ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย	มหานิเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.จู.	(ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย	จูฬนิเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.ป.	(ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย	ปฏีสัมภิตามรรค	(ภาษาไทย)
ขุ.อป.	(ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย	อปทาน	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรม

อภิ.วิ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก วิภังค์	(ภาษาไทย)
อภิ.ปุ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก ปุคคลบัญญัติ	(ภาษาไทย)
อภิ.วิ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก

อง.ฉก.อ.	(ไทย)	=	อังคุตตรนิกาย มโนรทปุณณีกกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ข.ธ.อ.	(ไทย)	=	ขุททกนิกาย ธรรมบทอรรถกถา	(ภาษาไทย)